

TVOJE PRAVO

na zaštitu od trgovine ljudima
u vreme pandemije Covida-19

Od početka pandemije oko nas su slike različitih vidova zaštite, koje nas podsećaju šta sve treba da radimo kako bismo smanjili rizike od izloženosti virusu i njegovo širenje.

Svaki dan otkrivamo nešto novo na šta treba obratiti pažnju, kako bismo izbegli određeni rizik. Ipak, život „pod maskama“ je takav da ne možemo baš unapred da predvidimo i prepoznamo sve vrste rizika kojima smo izloženi od strane ovog virusa i ostalih „nevidljivih neprijatelja“. U te rizike spadaju i neki ljudi koji maske ne nose samo radi zaštite od virusa, već i kako bi sakrili svoje prave namere.

INFORMISANOST nam olakšava prepoznavanje svih pomenutih rizika, kao i nošenje sa njima u okruženju u kojem boravimo, na internetu ili uživo.

U ovoj brošuri ćeš pronaći informacije o najčešćim rizicima kojima su izložena deca kada je reč o trgovini ljudima, a naročito o trgovini ljudima u prisustvu virusa korone.

Pomoći ćemo ti da ih razumeš, prepoznaš, izbegneš. Otkrićemo ti i šta možeš da preduzmeš i kome možeš da se obratiš za pomoć u situacijama koje vas plaše, zbog kojih osećate stid i nelagodu ili vam se čini da ne postoji izlaz iz njih.

Ove informacije će ti pomoći i da razumeš na koji način prava deteta i ljudska prava mogu da unaprede tvoju zaštitu i zaštitu druge dece od rizika od trgovine ljudima, i kako pandemija utiče na trgovce ljudima u smislu pronalaženja novih prilika za kršenje ovih prava, kao i ko je sve u društvu odgovoran za zaštitu tih prava.

Pandemija i promene u našim životima izazvane njenim prisustvom

Životni ritam tokom pandemije se promenio svima. Mnogo više vremena provodimo u ograničenom zatvorenom prostoru sami ili jedni sa drugima, sami na ulici ili u onlajn svetu.

Mnogi ljudi su preko noći ostali bez posla. Neki su primorani da posao obavljaju isključivo od kuće, što je u potpunosti promenilo odnose sa decom i ostalim ukućanima. Sužen prostor, koji delimo sa drugima, često izaziva napetost i međusobne razmirice. Nasilje je sve prisutnije u domaćinstvima, a mnoga deca i mladi često ne znaju kome mogu da se obrate za pomoć u slučaju da se nasilje odvija u njihovoj kući, pa često spas traže na ulici ili na društvenim mrežama komunicirajući sa nepoznatim ljudima.

Načini na koje deca provode vreme tokom korone se svode na balansiranje između pokušaja zadovoljenja potrebe za zaštitom kroz poštovanje fizičke distance, i potrebe za igrom, druženjem, komunikacijom, razmenom, ljubavlju, podrškom od strane vršnjaka. Mnoga deca pružaju podršku porodici kroz pribavljanje hrane i ostalih neophodnih sredstava za život i higijenu.

U pokušaju pribavljanja novca i stvari koje su im potrebne, ili pokušaju da zadobiju pažnju, ljubav, podršku koja im nedostaje u određenom trenutku, mnoga deca postaju ranjiva. Trgovci ljudima koriste tu ranjivost i prikrivajući prave namere na razne načine pokušavaju da ih prevare i zloupotrebe za ličnu korist. Izolacija i boravak van obrazovnih institucija dodatno otežavaju identifikaciju dece i mladih koji su žrtve iskorišćavanja, trgovine ljudima.

Verovatno se sada pitaš ko su trgovci ljudima i kako uopšte ljudi mogu da postanu roba

Trgovci ljudima su sve one osobe koje iskorišćavaju druge ljude, tretiraju ih kao robu i na taj način zarađuju novac. Žrtve trgovaca iz straha ili pod pretnjama i ucenama rade sve što ovi od njih zahtevaju. Zbog toga je trgovina ljudima pred zakonom prepoznata kao zločin protiv čovečnosti. Među osobama koje trguju ljudima su i muškarci i žene, a ponekad su to i žrtvama bliske osobe.

Pored osobe koja prodaje ili kupuje ljude na kojima će zarađivati, trgovcima se pred zakonom smatraju i sva ona lica koja posreduju, tj. pomažu u prodaji, vrbovanju, prevozu osoba kojima trguju, sakrivaju ih ili drže u zatočeništvu, i predaju trgovcima koji su na kraju lanca raspolaganja životom osobe kojom se trguje.

Sva ova lica su odgovorna pred zakonom naše zemlje i međunarodnim ugovorima koje je naša zemlja potpisala, jer opisanim radnjama krše prava ljudi i dece (koja sva deca imaju od rođenja do 18. godine života).

Deca-žrtve trgovine ljudima, odnosno osobe mlađe od 18 godina, kao posebno ranjiva kategorija, imaju i posebna prava na zaštitu i pomoć.

Verovatno se pitaš i kako sve trgovci iskorišćavaju svoje žrtve

Trgovci koriste svoju žrtvu za prostituciju ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prodaju seksualno eksplicitnih slika i video-materijala u pornografske svrhe, ili tako što ih prinude na rad za koji se nisu dobrovoljno prijavili, vršenje krivičnih dela, prosjačenje, služenje u kući, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu. Pored toga, trgovinu ljudima čini i vađenje organa i njihova prodaja na crnom tržištu, kao i prinuda na učešće u oružanim sukobima.

Prinudan brak sa osobom ispod 18 godina je isto trgovina ljudima, koja predstavlja grubo kršenje prava deteta od strane porodica, staratelja, ali i svih ostalih institucija koje su nadležne da spreče i osude osobe koje su uključene u njeno sprovođenje, uključujući školu koju dete pohađa, centre za socijalni rad, policiju i sudstvo.

Tokom pandemije povećani su rizici za različite oblike trgovine ljudima posebno u vreme zatvaranja škola i obrazovanja na daljinu, kada je kontakt sa školskim timovima za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja otežan, a i sama ograničenja slobode kretanja, gubitak brojnih prilika za pribavljanje novca, doprinela su

većoj izloženosti mnoge dece pritiscima unutar zajednica življenja.

Posebno je važno da znaš da **pristanak deteta na bilo koju vrstu odnosa ili aktivnosti u procesu trgovine ljudima, ne umanjuje krivicu trgovca pred zakonom, i ne umanjuje prava deteta na podršku, oporavak i nadoknadu štete.**

Kako trgovci biraju svoje žrtve

Trgovci tragaju za osobama u nevolji, jer ih to čini podložnijim tuđem uticaju i otvara mogućnost da postanu žrtve iskorišćavanja. Oni nastoje da im priđu, približe im se, osvoje njihovo poverenje.

Oni ne koriste samo fizičku silu ili pretnje, ucene da će osobi ili osobama u njenom okruženju naneti povrede, ukoliko ne ispune njihove zahteve. Način uspostavljanja odnosa sa žrtvom zavisi od planiranog mesta odvijanja trgovine u zemlji ili u inostranstvu), vremena odvijanja (jednodnevno, vikendom, sezonski), dozvole ili ograničenja slobode kretanja žrtve i vrste iskorišćavanja. Osobe koje trguju decom i mladima zloupotrebjavaju njihovo poverenje, ekonomsku ili neku drugu vrstu njihove zavisnosti. Određene životne situacije mogu da povećaju prilike trgovcima za vrbovanje dece. Isključenost dece iz vrtića, škole, institucija kulture i sporta usmerenih na razvoj dečijih potencijala, dnevnih centara za podršku deci, izloženost fizičkom, verbalnom ili seksualnom nasilju, siromaštvo koje zahteva od dece da učestvuju u ekonomiji porodice i pribavljaju novac za život, povećavaju rizike za decu da postanu žrtve trgovine ljudima.

Deca i mladi koji su tokom pandemije prikupljali hranu koju ljudi ostave pored kontejnera ili u njima, ili su morala da zarađuju novac pevanjem, prikupljanjem sekundarnih sirovina, prošenjem novca, pranjem šoferšajbni – po izbijanju pandemije, uvođenjem policijskog časa, ograničenjem kretanja su u dodatnom riziku od trgovine ljudima.

Ograničenje usluga dnevnih centara u kojima su mogli da zadovolje egzistencijalne potrebe za toplotom, hranom i potrebe za higijenom, igrom, druženjem – dovelo je do toga da su deca primorana da veći deo dana provode napolju ili na ulici, gde su izložena različitim vrstama nasilja, riziku od prinudnog braka, kao i stalnom pritisku za pribavljanjem novca za život na ulici. To ih sve izlaže rizicima i od ostalih vidova iskorišćavanja.

Deca sa intelektualnim smetnjama u razvoju tokom pandemije su bila uskraćena za brojne usluge dnevnih centara za podršku deci i pod pojačanim rizikom od iskorišćavanja bilo to onlajn ili na ulici, što je ponovo ukazivalo na manjak podrške unutar zajednice za decu sa smetnjama i njihove roditelje ili staratelje.

Kako trgovci ljudima uspostavljaju kontakt sa osobama koje će postati njihove žrtve

Prilikom iniciranja kontakta sa decom i mladima trgovci nastoje da ih dovedu u zabludu o postojanju „**super prilika**“ za zaradu i **bolji život**, koje im prikazuju kao daleko bolje od trenutnog.

Vešto zloupotrebljavaju teške prilike življenja mnoge dece nudeći im novac, stvari koje im nedostaju, ili nudeći sve to njihovim roditeljima, starateljima. Ponekad zadobijaju poverenje žrtve samo nudeći ljubav i pažnju koja detetu nedostaje od roditelja ili staratelja.

Kada uspostave odnos sa žrtvom nastoje na sve moguće načine da održe zabludu o njihovom posebnom odnosu uzajamne pomoći, kako bi ih nagovorili da ispune sve zahteve koji donose zaradu. Često uspostavljaju i **romantičan odnos sa žrtvama** gradeći iluziju posebnog odnosa ljubavi, brige i mogućeg zajedničkog života.

Kako deca danas provode dosta vremena u onlajn prostoru, trgovci svoje žrtve pronalaze i u njemu. **Zato je važno da sada proveriš svoj onlajn otisak.** To su sve informacije koje neko može da pronađe o tebi putem interneta na osnovu svega

što postoji na tvojim profilima ili je razmenjeno sa prijateljima koji su to onda postavili onlajn. Najlakši način da proveriš svoj onlajn otisak je da ukucaš svoje ime i prezime u Gugl pretraživač i vidiš koje sve informacije o tebi postoje. To će ti pomoći da razmisliš kako da zaštititiš svoje lične podatke.

Trgovci ljudima često kreiraju lažne profile, predstavljajući se kao osobe tvog uzrasta. Pošto na internetu vrebaju svoj plen, zovemo ih i predatorima. U kontaktu sa decom oni decu pažljivo slušaju, razgovaraju sa njima o svim problemima koje imaju, naglašavajući da su jedino oni za njih uvek tu kada drugi nemaju vremena. Nude im besplatne poklone i rešenja problema na koje se deca žale. Uvek govore sve ono što otkriju da je određenom detetu potrebno da se oseti voljenim i posebnim.

Tek kada u potpunosti ostvare bliskost sa budućom žrtvom, internet predatori upućuju direktnija pitanja vezana za način života u kući, članove porodice i njihove međusobne odnose, kako bi otkrili kada je i u kojoj meri dete pod nadzorom ostalih ukućana. Proveravaju da li je uređaj putem kojeg komuniciraju sa njim lični ili dostupan i ostalima u kući.

Ko može da pomogne deci u ovakvim situacijama i šta treba da uradiš ako te neko uznemirava na ovaj način

Internet predatori koriste manjak informacija dece o mogućim načinima zaštite i podrške u ovakvim situacijama i njihov strah ili stid da potraže pomoć kada jednom započnu komunikaciju sa njima.

Ukoliko vas neko seksualno uznemirava na internetu, traži da mu šaljete slike ili video-materijale bez odeće, važno je da se obratiš za pomoć Centru za bezbedan Internet, na telefon **19833**. Ovaj poziv, kao i poziv policiji (192) je besplatan. Unesi ove brojeve telefona u adresar mobilnog telefona. Važno je da znaš da ove brojeve možeš da pozoveš i anonimno, a to mogu da učine i druge osobe u tvojoj okolini. Ove institucije su dužne da zaštite tvoju privatnost i preduzmu sve mere da te zaštite od daljeg uznemiravanja.

19833 192

Prekini komunikaciju sa osobama čim se osetiš nelagodno, uplašeno, postišeno, ali prethodno sačuvaj poruke koje ti je ta osoba poslala (*screenshot*-uj). Kada to učiniš, blokiraj osobu kako ne bi više mogla sa tobom da uspostavi komunikaciju.

Internet predatori često traže i upoznavanje sa žrtvom ili sastanak uživo. U tim situacijama su prisutni brojni rizici i od drugih vidova iskorišćavanja koja su deo trgovine ljudima.

Šta se dešava u situacijama u kojima trgovci otmu svoje žrtve

U slučaju otmica žrtava trgovine, premeštanja u druge zemlje i skrivanja žrtava, trgovac zadržava lične isprave, telefon, onemogućavajući osobi da lako stupi u kontakt sa bliskim osobama i traži pomoć.

Nažalost, u vreme korone trgovci koriste alternativne načine prevoza, premeštanja, žrtava zbog smanjenog broja putnika na letovima, jer su svesni da ih takav način putovanja izlaže povećanom riziku od otkrivanja. Sve manje se i zbog mogućnosti zaraze koriste usluge taksija ili boravka u hotelima, motelima, prenoćištima, korišćenja javnih wc-a tokom puta ili kafića za osveženje na kojima su žrtve ranije uspevale da ostave poruke kojima traže pomoć.

Koje vrste prava na podršku i pomoć dete-žrtva trgovine ljudima ima i na koji način ih ostvaruje

Prava koja imaš i odgovornost institucija

Svaka država je u obavezi da se aktivno bavi pitanjem smanjenja i prevencije siromaštva ljudi, jer ono predstavlja jedan od glavnih uzroka povećanja prilika za trgovinu ljudima.

Poznavanje radnih prava, kao i prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu dece i odraslih, i odgovornosti institucija koje su dužne da nam omoguće sve što proističe iz svakog od tih prava, može da umanji rizike od moguće radne eksploatacije i ostalih vidova iskorišćavanja, a u koje najčešće upadaju deca i mladi u pokušaju savladavanja teških uslova života.

Proverom poslova koji se nude putem oglasa i uslova za rad, mi takođe smanjujemo rizike od mogućeg iskorišćavanja na radu, pa i potencijalne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije. Smanjujemo i mogućnost izlaganja nebezbednim uslovima rada, od kojih je jedan svakako i rizik od infekcije koronavirusom.

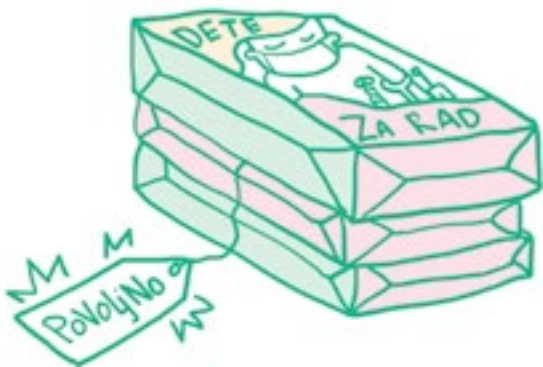

Ukoliko treba da stupiš u radni odnos, evo nekih činjenica koje bi trebalo da znaš:

- Poslodavci su dužni da obezbede opremu za rad, a sanitarni inspektori da provere postojanje ove opreme na terenu svuda gde postoje radno angažovana lica.
- Deca od 15. godine imaju mogućnost zaposlenja, ali im je do 18. godine potrebna saglasnost roditelja za poslove koje žele da obavljaju.
- Jedan od načina zaposlenja dece i mladih je putem omladinske zadruge, posebne organizacije koja se bavi zapošljavanjem mladih.
- Za angažovanje dece postoje i određena ograničenja vezano za poslove koje deca ne mogu da obavljaju sve dok ne postanu punoletni građani. To su sve one vrste poslova koji mogu da ugroze zdravlje deteta i pravilan psiho-fizički razvoj, ili koji povećavaju izloženost određenim vrstama rizika po zdravlje.
- Prilikom radnog angažovanja osoba (poslodavac) mora da: isplaćuje platu, obezbedi radnicima dnevni, nedeljni i godišnji odmor, uplaćuje zdravstveno i socijalno osiguranje (na

osnovu kojih ti dobijaš zdravstvenu knjižicu), i da preduzme sve mere kojima obezbeđuje bezbednost, sigurnost i zaštitu radno angažovanih lica na radu.

- Važno je da znaš da poslodavci nemaju pravo da od dece koju radno angažuju traže da rade više od 40 sati nedeljno i prekovremeno.
- U vreme pandemije koronavirusa posebno je važno da poslodavac vodi računa o merama zaštite zdravlja i poštuje sve propisane mere za suzbijanje koronavirusa od strane države. Tako na primer mora svakog dana da obezbedi nove zaštitne maske, rukavice, sredstvo za dezinfekciju ruku, vizir i drugu oprema koja štiti angažovana lica od zaraze.

Sa željom da zarade džeparac ili doprinesu kućnom budžetu deca u najvećoj meri tokom školskih raspusta tragaju za sezonskim poslovima prihvatajući često angažmane iz neproverenih oglasa. Na ovim poslovima **u većoj meri se krše prava angažovanog lica, a mnogi uključuju prinudan rad ili radnu eksploataciju.**

Riziku doprinosi činjenica da poslodavac ne zaključuje sa angažovanom osobom ugovor o radu, već se samim **stupanjem na rad smatra da je zaključen tzv. usmeni ugovor o radu!**

Važno je da znaš da postoji Zakon o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima koji štiti određena prava radnika koji su angažovani na ovaj način.

Važno je da znaš da osobe koje su angažovane na sezonskim poslovima, imaju **pravo da od osobe koja ih angažuje traže pisanim putem da im se izda potvrda o uslovima rada.** Ovo pravo podrazumeva priliku da se upoznate sa poslom i uslovima pod kojima se on odvija.

Uvek proverite ko je poslodavac koji hoće da vas angažuje na sezonskim poslovima, i pripremite spisak kontakata organizacija ili institucija koje bi mogle da zaštite vaša prava u slučaju njihove povrede. Naročito ako sezonski posao obavljate negde u inostranstvu!

Organizacija ASTRA pruža mogućnost besplatne provere oglasa za posao i poslovnih ponuda, proveru agencija za zapošljavanje, analizu ugovora o radu i druga pitanja koja se tiču prevencije prinudnog rada ili trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije.

U slučaju gubitka posla, posebno sada za vreme pandemije, važno je da se obratite Nacionalnoj službi za zapošljavanje na svojoj opštini. Savetnici koji su zaposleni u njoj pomažu ljudima da pronađu novi posao. Svaka osoba nakon gubitka posla ima rok od 30 dana da se prijavi Nacionalnoj službi za zapošljavanje i potraži kratkoročnu novčanu pomoć. Nakon isteka ovog roka, osoba gubi pravo na potraživanje nadoknade.

Pravo na zdravstvenu zaštitu

Svako dete ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja, a država je u obavezi da ti obezbedi pristup lekaru odnosno zdravstvenoj zaštiti i ostalim stručnim licima čiji posao je vezan za brigu i zaštitu dece i mladih.

Svaki građanin/ka Srbije, kao i strani državljanin, pa čak i osoba koja je bez državljanstva, a koja stalno ili privremeno boravi u našoj zemlji ima pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu. Pravo na zdravstvenu zaštitu uživamo na osnovu overene zdravstvene kartice (knjižice).

Država je obavezna da obezbedi pristup besplatnoj zdravstvenoj zaštiti deci do punoletstva, a za one koji ostaju u sistemu obrazovanja sve do završetka školovanja (najkasnije do 26. godina).

Zakon o zdravstvenoj zaštiti propisuje da besplatnu zdravstvenu zaštitu nevezano za godine starosti i status u sistemu obrazovanja ostvaruju i posebno ranjive grupe dece i porodice koje su usled teških okolnosti življenja u društvu u velikoj meri isključene iz tokova obrazovanja i rada.

Žrtve trgovine ljudima imaju pravo na hitnu medicinsku zaštitu i ostale vidove pomoći koje su im neophodne za oporavak, bez obzira na to da li su građani republike Srbije i bez obzira na to da li su zdravstveno osigurani.

Pravo na socijalnu zaštituu

Pandemija koronavirusa je u rizike od siromaštva stavila brojne porodice čiji članovi su ostali bez posla a samim tim i bez primanja i mogućnosti da samostalno zadovolje osnovne životne potrebe i potrebe svojih porodica. U ovim situacijama osoba ima pravo na različite vrste pomoći koje ostvaruje preko Centra za socijalni rad.

Centri za socijalni rad su institucije osnovane u svakom gradu i opštini. U okviru Centra za osobe ostvaruju svoje **pravo na jednokratnu novčanu pomoć**, kada se nađu u situaciji u kojoj im je potrebna novčana podrška kojom bi zadovoljili osnovne životne potrebe. Jednokratna novčana pomoć služi pribavljanju hrane, ogreva, sredstva za održavanje lične higijene ili pokrivanja troškova lečenja i lekova. Ovu vrstu pomoći ostvaruju i žrtve nasilja u porodici, kao i žrtve trgovine ljudima. Pravo na jednokratnu novčanu pomoć ostvaruju i deca u slučaju nemogućnosti porodice da im obezbedi udžbenike i školski pribor tokom redovnog školovanja. Svu dokumentaciju za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć za tebe i ljude sa kojima živiš može da prikupi Centar za socijalni rad.

Novčana socijalna pomoć je redovnija vrsta pomoći od jednokratne. Pomoć se najčešće dobija devet meseci u toku godine, nakon procene životnih okolnosti osobe koja podnese zahtev.

Ukoliko se ti ili neko od tvojih vršnjaka zadesite u nekoj od opisanih situacija iz ove brošure, a strepite da nećete moći samostalno da ostvarite neka od navedenih prava ili ne znate odakle i od koga da počnete u traženju pomoći, znaj da imaš pravo i na **besplatnu pravnu pomoć**. Ova vrsta pomoći se ostvaruje u službama besplatne

pravne pomoći. One su osnovane u tvom gradu ili opštini. Pravo na besplatnu pravnu pomoć se ostvaruje podnošenjem zahteva prema mestu stanovanja ili boravka. Zahtev se može podneti i usmeno, tako što osoba koja je zaposlena u ovoj službi sačini zapisnik, a ukoliko imaš pristup internetu, zahtev možeš podneti i mejlom. Podnošenje zahteva je besplatno. Besplatnu pravnu podršku možeš da dobiješ i od strane udruženja građana koja se bave pružanjem ove vrste podrške, kao što su, između ostalih, ASTRA i Centar za prava deteta, čije kontakte ćeš naći na samom kraju ove brošure.

Nadamo se da će ti ove informacije pomoći da ostvariš svoja prava ili pomogneš svojim vršnjacima da ih ostvare, kako bismo svi zajedno sprečili uticaj siromašta i ostalih nepovoljnih životnih okolnosti na rizike od opisanih vidova iskorišćavanja dece.

Korisni kontakti i dodatne informacije

U slučaju da ti je potrebna pomoć ili podrška vezano za neko od pitanja koja su pomenuta u ovoj brošuri, možeš da nas kontaktiraš. Naši kontakti su:

**ASTRA SOS telefon i Tim za podršku žrtvama:
011 7850000, 0800 101 201,
sos@astra.rs, www.astra.rs – svi pozivi
su besplatni, a telefon je dostupan
24 sata 7 dana u nedelji.**

**Centar za prava deteta:
011 33 44 170, office@cpd.org.rs,
www.cpd.org.rs**

Pored toga, institucije kojima možeš da se obratiš u slučaju da ti je potrebna pomoć ili podrška zbog toga što si izložen ili izložena trgovini ljudima u cilju radne eksploatacije ili u riziku od trgovine ljudima ili prinudnog rada su:

**Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima:
+381 63 610 590, centar@centarzztlj.rs,
www.centarzztlj.rs**

**Ministarstvo unutrašnjih poslova:
+381 11 247 10 19; +381 64 724 10 19,
ukp@mup.gov.rs**

Autorke teksta: **Tamara Tomašević i Olga Dević**

*Zahvaljujemo se ostalim članicama i članovima
Dx kluba na doprinosu prilikom uređivanja
teksta ove brošure.*

Autorka ilustracija: **Jelena Jaćimović**

Implemented by:

Izrada ove publikacije podržana je kao deo regionalnog projekta “Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u zemljama Zapadnog Balkana”, koji je odobrilo Ministarstvo razvoja i ekonomske saradnje Savezne Republike Nemačke, a sprovodi Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ).

Sadržaj ove publikacije predstavlja stav su autora/ke i nije nužno zvaničan stav Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ).